Kazahsztáni szénmezők

Több mint 50 millió tonna szenet termelnek ki 1982-ben a „Bogatir" külszíni fejtésen Ekibásztuzban, Kazahsztán új fűtőenergetikai komplexumának központjában. Itt, a köztársaság északkeleti részén szovjet geológusok nagy kiterjedésű szénlelőhelyeket tártak fel, amelyek készleteit milliárd tonnára becsülik. A szénréteg vastagsága helyenként eléri a száz métert, és nem nagy mélységben helyezkednek el. Ennek köszönhető, hogy a leggazdaságosabb kitermelési módszerrel, külszíni fejtéssel könnyen elérhetők.

Az ekibásztuzi szénkészletek bázisán öt, egyenként 4 millió kilowatt teljesítményű hőerőmű építését tervezik. Az elektromos energia továbbítására magasfeszültségű távvezetéket építenek. Az Ekibásztuz—Tambov közötti, 2415 kilométer hosszú energiahíd 1500 kilovolt feszültségű egyenáramot továbbít.

A legközelebbbi években a külszíni szénkitermelés kétszeresére, két és félszeresére növekszik a Szovjetunióban, részaránya pedig meghaladja az 50 százalékot. Ilyen fejlődés mellett tovább tökéletesítik a műszaki bázist.

Panel rozsdafarkú

Beismerem, furcsa cím, de valahogy magától szállt a tollam alá. Régen volt, pár évtizede is már: a Károlyi utca sarkán elmerülten nézegettem egy kis színes madarat — a *házi rozsdafarkút* (Phoenicurus ochruros) — amikor is megállt mellettem egy idős úr, s megszólított: *„Na, érdekes fiam, érdekes?"* Látva elragadtatásomat, felelnem se kellett. *Beretzk Péter* madarász volt, tudós, akivel gyerekemberként így ismerkedhettem meg.

A magyar szaktudomány sokat köszönhet Péter bácsinak, úgy gondolom, *megfigyelni és leírni mai napig se tud senki úgy*, mint ahogyan ő tudott. Elmesélte a házi rozsdafarkú életét, s megmutatta a Károlyi utcai háztömb repkénnyel futtatott udvarán fészkelő madarakat. Elmondta, hogy igazi hazája a sziklások forró világa — bár ott is az emberrel tart — ,Székelyföld falvaiban a csűrök gerendázatában, falak lyukaiban fészkel. Elmesélte, hogy sok neve van, hiszen *nem akad még egy nép, amely a madarak közül annyit ismerne és annyit tudna megnevezni, mint a magyar!* Nincs két magyar falu vagy település, amely szakasztott egyformán nevezné madarait. Így vagyunk a házi rozsdafarkúval is. Nevezik vörösfarknak, farcinkónak, füstfarkúnak, Székelyföldön parázska, tűzbillegő.

Évek múltával jártam is utána a havasok, esztenák világában — s örömmel hallottam nagyritkán Szeged Belvárosában, a tűzfalak között felcsendülő énekét: „fidcsizk, csizk-csizk". Mindig kevés volt belőlük, de az utóbbi években a madarak is haladnak a korral! Ezt figyeli a madártan új ága, *a madárurbanisztika*. Tapasztalatai még nem találhatók meg a legújabb biológiai és természettudományi lexikonokban, de létező, terjeszkedő folyamat igazolásai, ami alatt a madarak városba való behatolását, elszaporodásukat, ottani körülményekhez való alkalmazkodásukat értjük.

Az 1960-as évek elején jelent meg Szegeden a *halványgeze*, 2—3 évvel ezelőtt hírt adtunk a *feketerigó* inváziójáról, tavaly pedig a *csicsörke* terjedéséről. A Délmagyarország olvasói figyelemmel kísérték e urbanizálódó madárfajok sorsát, és örömmel, büszkén mesélnek, számolnak be a közelükben megtelepedett „új lakókról". Nos, *az idei nyár újdonsága a rozsdafarkú*. Új környezetben tűnt fel nagy számban Szeged legújabb városrészeiben. Az északi és rókusi panelházak réseiben, erkélyek mélyedéseiben, ablakkeretek szögleteiben fészkeltek ezek a veréb nagyságú, finom alkatú madárkák. A hím palaszürke hátú, torka és melle koromfekete, szárnyán fehéres folt. Ha felröppen, szemet szúr eleven rozsdavörös farka, amit gyakran rázogat. A tojó egyszínű, szürkébb. Az Északi városrészben sétálva láthatjuk, ezekben a napokban repültek ki az első fiókák. Kevés még itt a növényzet, fák, bokrok alig akadnak, s így gyakran a betonon is szemünk elé kerül a repülni még nem tudó kis fióka. Elnézegettem, egy élelemért csilingelő fiókát. *„Ugye érdekes, de ne tessék bántani"* — szólt rám két srác —, s gyorsan, tudományosan hozzátették: *„panel rozsdafarkúak. Itt születtek a Bimbó utcai ház erkélyén"*. Látták meghökkenésemet, felelnem se kellett! Érezték, hogy nem akartam bántani a „panel rozsdafarkút", rohantak tovább, focijukat kergetve, félszemmel a fiókát „védve".

Srácok, engedjétek meg, hogy most válaszoljak Nektek. Örülök, hogy így véditek lakótelepetek új „kis lakóit", s külön büszke vagyok az elnevezéstekre, a „panel rozsdafarkúra". Legyen az helyi tájneve a házi rozsdafarkúnak, mert így születnek az új „népi" madárnevek, így alakul ki városunk új lakótelepeinek természeti hagyománya. A madárurbanizáció sok érdekes „felfedezést" tartogat még számunkra. Külön örröm, hogy városunk lakói (gyerekek és felnőttek) a panelházak között is észreveszik zengő éneküket, üde színfoltjukat, védelmet igénylő fiókáikat.

Csizmazia György

Milyen hosszú a tengeri kígyó?

Új mezőgazdasági szakkönyvek

A tengeri kígyó hosszúságát természetesen nem áruljuk el, mint ahogy arról sem szólhatunk, hogy milyen rémtetteket követtek el az óriás polipok. Az olvasó *Farkas Henrik* Legendák állatvilága című könyvéből mindent megtudhat. Azt is például, hogy mi volt Hannibál és a harci elefántok esetének érdekessége, hogy volt-e a Kárpátokban sárkánybarlang. A kötetet *Gyulai Liviusz* illusztrációi díszítik.

Milyen a jó sör, miképpen és miből készül? A sörivóknak ad útmutatást *Emil Ulischberger* könyve, melyben bemutatkozik a sörivás világbajnoka is. A szerző igyekezett a kultúrtörténetet, a mai sörfőzési eljárásokkal, sörgyártással és -fogyasztással kapcsolatos tényeket a valósághoz hűen és szemléletesen az olvasó elé tárni. Bármennyire sikerült is ez a vállalkozása, a hazai olvasóközönség igényeit figyelembe véve kiegészítettük a művét néhány magyar vonatkozású adattal, sörkészítési recepttel és magyaros sörkorcsolya-receptekkel.

Ahogyan a görög filozófusok gondolták, s minden bizonnyal jól gondolták az őselemek egyik legfontosabbika a víz. A víz mindnyájunk tudatában úgy él, mint az élet legfontosabb anyagi alapja. Vajon tényleg így van-e, és ha igen, miért, mihez kell a víz? Mit tud erről a tudomány? Ezekre a kérdésekre ad választ *Sutcliffe* könyve. A dolgok jobb megértése és könnyebb magyarázata érdekében a fiziológusok bevezették az ozmotikus potenciál, illetve a vízpotenciál fogalmát. E kettőről itt kap az olvasó magyarul először összefoglaló, részletes leírást.

Ismeretes, hogy a mezőgazdaság és az élelmiszeripar által előállított, fogyasztásra szánt élelmiszereinket különféle állatfajok, kártevők veszélyeztetik. Az élelmiszerkártevők által okozott kártétel nagyságát csak becsülni lehet. A károsítók tevékenységének megakadályozását nemcsak a hazai élelmiszerellátás mennyiségének és minőségének javítása, illetve exportérdekeink teszik szükségessé, hanem egészségügyi szempontok is, tekintettel arra, hogy egyes kártevők az ember egészségét is veszélyeztetik.

A könyvben a biológia, a zoológia, az ökológia, a kártevők faja és szokásai, az élelmiszeripari termelés és tárolás hazai helyzetének ismeretében, elméleti, illetve gyakorlati szempontok szerint emelik ki a szerzők a szükséges tudnivalókat, oly módon, hogy abban bárki eligazodhasson.

Dr. Bodor Jánosnak 88 színes oldal a kerti károsítókról című kötete tulajdonképpen rímel a Kertbarátok rovatunk *dr. Tóth Mihály* által írt tanácsaira. A szerző szintén a kerttulajdonosoknak kíván segítséget nyújtani abban a nehéz és elkerülhetetlen munkában, amit a kártevők elleni védekezésben kénytelenek tenni.

A sok színes felvétellel azonosítható a növényen, virágon felfedezett kártétel. A leírásban megtalálhatjuk a kártétel minden formáját, a kártevő életmódját és az ellene való védekezés leghatásosabb szerét, idejét.

Aki gyakran forgatja ezt a könyvet és felfigyel az első tünetekre, a vegyszereket az előírásnak megfelelően és időben használja, annak egészségesek lesznek a fái, ízletes gyümölcs és szép zöldség terem a kertjében.

Az ember ismereteinek döntő többségét ma is könyvekből szerzi. A Mezőgazdasági Könyvkiadó új kiadványai szinkronban vannak ezzel a felismert igazsággal.

P. F.

A szegedi papucs

Az ősi hőskor (1.)

„Kedves Emil!

Sietek válaszolni, minthogy egy ideig nem leszek idehaza. Papucsgyűjteményed megtekintésére nem kell leutazni Budapestről senkinek. A szegedi múzeumban kitűnő munkatárs, dr. Juhász Antal dolgozik, rám való hivatkozással kérd meg őt, szakértői szemlére." A levelet dr. Ortutay Gyula 1975. június 9-én írta. A lektori véleményt pedig dr. Juhász Antal készítette, aki többek között megállapította: „Dr. Talpai Emil írásának a Bőripari Múzeum adattárában való elhelyezését melegen javasoljuk." Dr. Talpai Emil tanulmányából részleteket közlünk.

Papucsot már az időszámítás előtt is viseltek az emberek. Hazánkban is szívesen hordták. Az első hiteles adatok Diocletianus római császár (245—313) korából valók. A császár utasította a rend őreit, hogy ellenőrizzék az árakat; a bíbor színű föníciai, a fehér, az aranyozott női, babilóniai, a marhabőr és a gyapjú bélésű papucsok áráról volt szó.

A „Papucs" szó, mint lábbeli elnevezés nyelvünkben először egy török úr, Khoszrev bin Abdullak hagyatéki leltára kapcsán 1574-ben fordul elő. Kétségtelen, hogy a papucs szó oszmán-török eredetű, mint ahogyan ilyen eredetűnek kell tekinteni a ma is használt papucsos szerszámok egyikét-másikát. Így a mustadikics, csiríz. A papucs szóhasználat a mohácsi vészt követően mintegy 50 évvel került a nyelvünkbe.

Honfoglaló őseink nem csak a nyereg alatt puhították a húst — na meg a bőrt —, hanem a bőr kikészítéséhez is nagyon értettek. A kikészítéshez őseink timsós eljárást használtak. Ez a cserzési mód egész Európában elterjedt — éppen francia kapcsolataink révén. — A franciák ma is ezt a cserzési módot „Honggroyage" módnak nevezik. A sors játéka folytán nálunk ez a cserzési mód a török hódoltság alatt feledésbe merült. A török hódoltság megszűnte után hazánkban betelepült tímárok már a növényi cserzőanyagok használatát honosították meg. Csak később elevenedettt fel ismét a timsós eljárás. Egere környékén olvasztották egybe a két eljárást. Hol tímár volt, ott lábbelikészítő is volt már a céhek megalakulása előtt is, majd egymás után alakultak a céhek. Magyarországon a XIV. században alakulnak meg a céhek, így 1330-ban Debrecenben a vargák céhe, de már előbb, 1307-ben Kassán a szűcsök céhe. Károly Róbert (Anjou) törekedett arra, hogy városokat fejlesszse és megteremtse az alapját a külkereskedelemnek. Ő vezette be az arany forintot. Őt követte (1342-től 1382-ig) Nagy Lajos a trónon, ki megszilárdította a gazdasági reformokat és ennek nyomán megindult a céhekbe való tömörülés folyamata és a polgárosodás. A polgári réteg gazdagodása és lassan a politikai súlyok kialakítása is. A XV. század a céhek fejlődésének csúcspontja. 1400-ban Budán megalakult a csizmadiák, vargák és tímárok céhe. A XIV. században alakult debreceni vargák céhe mellett 1376-ban Pozsonyban is a vargák céhe. 1400-tól a budai varga, csizmadia céh mellett megalakul: 1415-ben Phölinban, 1465-ben Zágrábban, 1473-ban Esztergomban, 1492-ben a Csallóközön és 1499-ben Bártfán csizmadia céh. Míg Segesváron: 1711-ben Nagyszebenben: 1455-ben, Zágrábban: 1466-ban, Meggyesen: 1471-ben, Esztergomban: 1496-ban és Bártfán: 1499-ben alakul meg a vargák céhe.

Ahol annyi mesterember készítette a lábbeliket, biztosan készítettek olyan lábbelit is mi kényelmes volt és ősidők óta hordtak az emberek: a papucsot. Ez nem is lehet vitás, hisz Árpád-házi királyaink családi ösz-szeköttetései és politikai orientációi kétségtelenül kihatott a viseletükre is. I. István királyunk az országszervező munkájában Nagy Károly frank birodalma lebegett a szeme előtt. Nagy Károly (768—814) ismerte a római császárság viseletét.

Az, hogy ez a lábbelifajta honnan ered, hogyan került hazánkba; megnyugtatóan bizonyítani nem lehet, hisz már használták mielőtt hazánk intenzív érintkezésbe került volna az oszmán-török birodalommal. Árpádok francia kapcsolata révén került-e hozzánk? Besenyők, kunok hozták-e magukkal keletről? A cordobai mór kalifátus hatására terjedt-e el nyugaton? Vaj' ki tudja. De hogy hazánk viseletében már jelen volt a mohácsi vész előtt, sok adat támasztja alá ezt a feltevést.

A papucsról Comenius (1592—1670) a méltán nagyhírű pedagógus, az Orbis piztus szerzője is írt. Ő pantofelynek nevezi a lábbelit. Eredetét franciának tartja. A pantoufle szóból elemezteti. Frank honban előbb a férfiak, majd a nők hordták ezeket a szattyánból és selyemből készült lábbeliket, melyeknek a német nyelvterületen pantoffel volt a nevük. És innen ered a papucs magyar neve.

Dr. Talpai Emil

Következik:
A későbbi fénykor

Családi események

HÁZASSÁG

Sztanics József Ervin és Kovács Zsuzsanna Katalin, Marocsik Sándor és Elekes Erzsébet, Légrádi Gyula és Kovács Zsuzsanna, Pap Tibor Zoltán és Pósa Márta Ildikó, Garai György és Lóránt Andrea, Kiss Ferenc és Szabó Erika Éva, Krizbai Imre Miklós és Seprenyi Ildikó, Papp Ludwig és Túri Sarolta, Berecz Sándor és Tuzai Judit, dr. Szilágyi János József és Nagy Éva Katalin, Tóth László és Szedő Katalin Éva, Pálfi Zoltán és Börcsök Zsuzsanna, Szekeres Ferenc és Csejtei Éva, Kovács László és Dombóvári Mária, Mészáros László és Szabó Judit Zsuzsanna, Nacsa Tibor Antal és Tímár Györgyi, Török Isván és Prágai Éva, Vágó Sándor és Rostás Aranka, Pataki János és Nagy Judit Mária, Ludányi István József és Győri Zsuzsanna Mónika, Bálint János és Balogh Ilona Erzsébet, Rácz András és Kiss Gabriella, Kolozsvári János és Nagy Erzsébet, Molnár József és Jankó Klára házasságot kötöttek.

SZÜLETÉS

Csukonyi Andrásnak és Fehér Ibolyának András, Papp Lászlónak és Korom Máriának Mária, Horváth Balázsnak és Katancsics Ilonának Anikó, Laudisz Sándornak és Koza Anna Máriának Melinda, Molnár Józsefnek és dr. Czucza Éva Erzsébetnek Virág Ilona, Dani Andrásnak és Ludányi Juliannának Andrea, Perjési András Ferencnek és Rábik Mariannának András, Borbély Zoltán Józsefnek és Kiss Zsuzsannának Renáta, Kádár Ferencnek és Török Erzsébetnek Ramóna, Csatlós Ferencnek és Pópity Éva Juliannának Dávid, Szécsi Lászlónak és Forgács Erzsébetnek Anita, Kálmán Lászlónak és Jenei Julianna Zsuzsannának Zsolt, dr. Bodnár Lászlónak és dr. Kocsis Mária Annának László Ádám, Barna Józsefnek és Szatmári Editnek József, Cselovszki Györgynek és Cservenák Jolán Klárának Jolán, Kondász Sándornak és Czinkóczi Ilonának Mónika, Tézsla Lajos Lászlónak és Ábrahám Rozáliának Szilvia Emese, Jólárt Sándornak és Ördögh Reginának Ágnes, Vida Lajosnak és Klausz Piroskának Norbert, Bozóki Attila Mihálynak és Takács Máriának Tímea Zsuzsanna, Födi Mihálynak és Németh Ilonának Dorottya, Plánka Józsefnek és dr. Szabó Terézia Máriának Judit, Dusha Béla Ernőnek és Fleit Mária Annának Iringó Zsófia, Ördögh Lászlónak és Bagi Évának László, Horváth Ferencnek és Horváth Klárának Judit Éva, Gera Ferencnek és Szopkó Irénnek Renáta Irina, Szerencsés Györgynek és Bessenyei Évának Hella Bella, Bakos Sándornak és Lehoczki Katalin Mártának Angéla, Mészáros Antalnak és Kiss Annának Antal, Erdődi László Istvánnak és Börcsök Ágotának Csaba, Rutai Vince Ferencnek és Kiri Rozáliának Norbert, Kollár Imre Zoltánnak és Veres Márta Zsuzsannának Márta, Baumann Harrynak és Keresztesi Annának Zsuzsanna Mónika, Páger Jánosnak és Kiss Erzsébetnek János Gábor, Papp Ferenc Lajosnak és dr. Sándor Zsuzsanna Ilonának Ferenc Mózes, Fendrik Lászlónak és Kovács-Tanács Editnek Dávid, Drahony Péternek és Tritz Katalinnak Szilvia, Kovács Ernő Lászlónak és Borsi Zsuzsannának László, Árendás Jánosnak és Tombácz Mária Irénnek Orsolya, Bódi Györgynek és Gömzsik Erikának Péter Tibor, Hegedűs István Andrásnak és Szász Juliannának Anikó, Fodor Imrének és Csúcs Mária Magdolnának László, Seres Istvánnak és Herbacsek Máriának István László, Miklós Péter Lászlónak és Kerekes Juditnak András, dr. Béres Imre Sándornak és dr. Kürti Erzsébet Annának Annamária Ágnes, Kovács Nándornak és Csipai Piroskának Kinga, Varga Antalnak és Sáringer Aranka Ilonának Róbert, Tóth Mihálynak és Meszes Mária Juliannának Katalin, Kovács Jánosnak és Marozsán Irénnek Zoltán, Vőneki Jenőnek és Molnár Etelkának Zsolt, Nagy Károlynak és Szűcs Zsuzsannának Tünde Rozália, Fejes Józsefnek és Benyó Ágnes Rozáliának Dávid, Tasnádi Gábornak és Vigh Erzsébetnek Gábor, Dobó Ferenc Lászlónak és Aradi Gizellának Ferenc, Virág Istvánnak és Bereczki Klára Veronikának Gyöngyi Klára, Papp Illésnek és Kővágó Franciskának Zoltán, dr. Tiboldi Zoltán Bélának és dr. Molnár Ágnesnek Ákos, Nagy Antalnak és Szőllősi Etelka Juliannának Adrienn, Hajdú Lászlónak és Fekete Margitnak Norbert, Tóth Attilának és Trombitás Juliannának Melinda, Majsa Józsefnek és Iván Gizellának Dóra, Horváth Ferencnek és Túri Máriának Orsolya Mária, Aslani Omernek és Bálint Katalinnak Aden, Szabó Lászlónak és Koltai Mártának Attila, Szőke Dezső Bélának és Kunstár Annamáriának Annamária, Kolompár Istvánnak és Kolompár Évának Zsolt, Tanács Istvánnak és Nagy Ilonának Csaba, Erdélyi Albertnek és Király Annának Albert Krisztián, Bakó Lajosnak és Péter Ildikó Máriának László, Lengyel Imrének és Mulati Máriának Renáta, Szyrszen József Mareknek és Hegedűs Juliannának Darius nevű gyermekük született.

HALÁLOZÁS

Bálint Ferenc János, Nyúl Gizella Kovács Lajos, Ábrahám-Furus Imréné Varga Ilona Katalin, Juhász Ignácné Vér Rozália, Ferenczy Istvánné Varga Margit, Tanács Miklós, Jódal Jánosné Kiss Margit Ilona, Daka Lajos Imre, Zahorecz József, Dimitrijin András, Nagy Ferencné Sárkány Julianna, Kovács Károly, Poros Pál, Török Géza, Stetzler Józsefné Bozóki Mária, Takács Mihály, Hirsch Gyuláné Goldmann Blanka, Vén-Nagyiván Márton, Bakonyi Lipót, Kabók Rozália, Csurár István, Agócs Magdolna, Papp József Flórián Illés, Lőrincz Ferencné Tápai Mária, Nógrádi Antalné Dombi Viktória, Kovács Tiborné Tóth Mária Erzsébet, Körmöndi László, Bútor József, Németh József, Aradán Péter, Szabó Istvánné Szabó Terézia, Jakabovics József, Erdős Istvánné Sándor Ilona, Várhalmi Lajosné Pásztor Julianna Katona Erzsébet, Hegyesi Jánosné Szebegyinszki Katalin, Batancs Józsefné Hajdú Erzsébet, Németh Ferencné Nagy Piroska meghalt.

Avar fazekaskemencék

Valóságos régészeti szenzációnak számító eseményként a nyolcadik edényégető kemence is napvilágra került Szekszárdon a 8 évvel ezelőtt felfedezett avar gölöncsérfalu feltárásának idei munkálatai során. Minden nyáron diákok vesznek részt az ásatásban. Az ásatásokat vezető dr. Rosner Gyulának, a szekszárdi Béri Balogh Ádám Múzeum tudományos főmunkatársának véleménye szerint a most feltárt nyolcadik edényégető, továbbá az egyik háznál előkerült úgynevezett sütőkemence egyértelműen azt bizonyítja, hogy a lovasnomádként ismert avaroknak ez a falusközössége a hetedik-kilencedik században már árutermelőként élt, s nemcsak a saját, hanem a környező települések lakosságát is ellátta égetett agyagedényekkel. A most feltárt fazekaskemencét kiemelik és a szekszárdi múzeum régészeti kiállításán bemutatják majd.